

TIESISKUMS UN EKONOMIKA IET ROKU ROKĀ

Filips Kļaviņš, ZAB "Kļaviņš/Ellex" līdzdibinātājs un partneris

Latvijas tiesību sistēmas stiprums un mūsu ekonomikas dzīvotspēja neapšaubāmi ir cieši saistīti. Latvijā tam būtu jāpievērš pēc iespējas lielāka uzmanība un jārosina diskusijas par šo jautājumu. Ne vienu, ne otru nevajadzētu uzskatīt par nošķirtām jomām, kas būtu jāanalizē un jāpilnveido atsevišķi. Pētijumi liecina par tiešu saistību starp IKP (valsts ekonomiskās izaugsmes rādītāju) un likuma varu jeb tiesiskumu (angļu valodā – *the rule of law*). Šā gada septembrī starptautiskā advokātu konferencē Vašingtonā man bija iespēja noklausīties lekciju par vienu šādu pētījumu. Lekciju lasija juridiskās literatūras izdevniecības *LexisNexis* ģenerāldirektors Maiks Volšs (*Mike Walsh*). *LexisNexis* ir organizācija, kas aktīvi popularizē arī likuma varas nozīmīgumu.

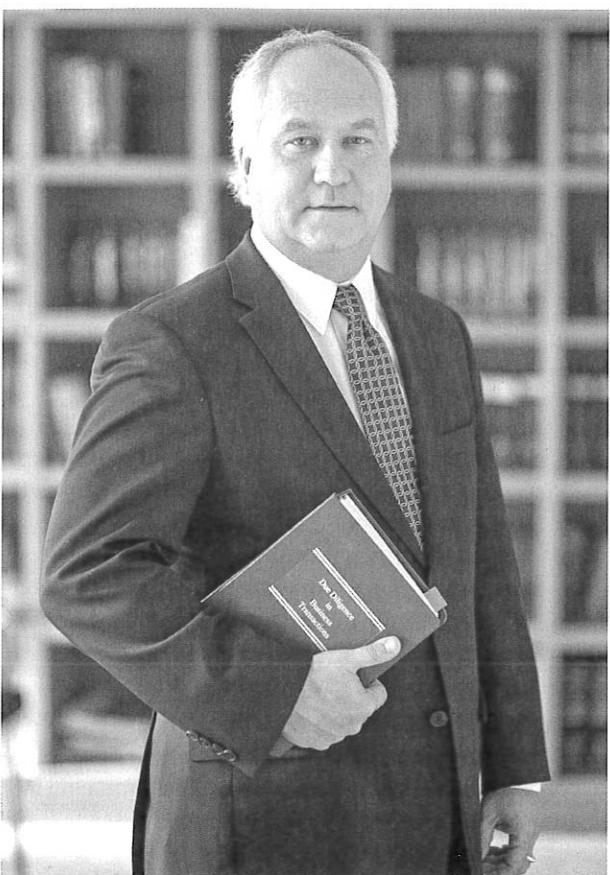

Foto: no personīgā arhīva

Valstīs, kur likuma vara netiek stingri ievērota, izaugsme ir vāja un ieguldījumu process ir sarežģīts.

Likuma varu jeb tiesiskumu var definēt dažādi, taču ilustratīva formula būtu šāda: likuma priekšā visi ir vienādi + likuma caurskatāmība + tiesu sistēmas neatkarība + pieejami tiesiskās aizsardzības līdzekļi = likuma vara. Mērķis ir sociālais attbildīgums, vienlīdzība, stabilitāte, cilvēka pamattiesības, vides aizsardzība, samazināts korupcijas un vardarbīgu konfliktu līmenis. Likuma varas pilnveidošana ir vērsta uz "augstāku labumu", un mūsdienās par šo aspektu tiek bieži runāts.

Retāk tiek uzsvērts ieguvums, ko likuma vara sniedz uzņēmējdarbībai. Valstīs, kur likuma vara ir vāja, uzņēmumam ir grūtāk pastāvēt un pildit savas tiesiskās saistības, kā arī aizstāvēt savas likumā noteiktās tiesības. Valstīs, kur likuma vara netiek stingri ievērota, izaugsme ir vāja, un ieguldījumu process ir sarežģīts.

M. Volšs Vašingtonā uzsvēra šos aspektus, stāstot par Pasaules tiesiskuma projekta (*World Justice Project*) publicēto ziņojumu "Tiesiskuma indekss" (*Rule of Law Index*). Pasaules tiesiskuma projekts (WJP) ir neatkarīga, daudzdisciplināra organizācija, kas darbojas lai nostiprinātu likuma varu visā pasaulē. Organizācija dibināta 2006. gadā pēc Amerikas advokātu asociācijas ierosinājuma, šo iniciatīvu sākotnēji atbalstīja tādi stratēģiskie partneri kā Starptautiskā advokātu asociācija, cilvēktiesību organizācija *Human Rights Watch*, Starptautiskā tirdzniecības palāta, pretkorupcijas organizācija *Transparency International*, Pasaules reliģisko lideru padome (*World Counsel of Religious Leaders*), Valsts veselības aprūpes apvienību vispasaules federācija (*World Federation of Public Health Associations*), Starptautiskā darba devēju organizācija (*International Organization of Employers*) un daudzi citi. Ar pētīšanu un zinātniskām publikācijām, izmantojot WJP Tiesiskuma indeksu un iesaistīšanos procesos, WJP mērķis ir pilnveidot sabiedrības zināšanas par likuma varas jeb tiesiskuma fundamentālo nozīmi, stimulēt politiskas reformas un izstrādāt praktiskas, realizējamas programmas tiesiskuma veidošanai.

Organizācija WJP katru gadu publicē savu vispārātzīto Tiesiskuma indeksu. Indekss ietver oriģinālus, neatkarīgus datus par to, kā sabiedrība 102 pasaules valstīs izjūt tiesiskumu. WJP 2015. gada Tiesiskuma indekss aptver vairāk nekā 100 000 mājsaimniecību un 2400 ekspertu ziņojumu par to, kā tiesiskumu praktiskās ikdienas situācijās izjūt vidusmēra cilvēki visā pasaulē. Rezultātus izvērtē, izmantojot 44 rādītājus, kas iedaliti astoņās grupās, no kurām katra tiek vērtēta un mērīta gan pasaules mērogā, gan salīdzinājumā ar citām valstīm attiecīgajā reģionā un ienākumu ziņā līdzīgām valstīm.

Šīs astoņas grupas, kurās dati tiek sagrupēti, ir: (1) ierobežojumi valsts pārvaldes pilnvarām; (2) korupcijas neesamība; (3) atvērta valsts pārvalde; (4) pamattiesības; (5) kārtība un drošība; (6) normatīvā regulējuma īstenošana; (7) civilprocesa sistēma; (8) kriminālprocesa sistēma.

Katrā no šīm grupām ir vairāki tās pamatā esoši rādītāji, piemēram, grupā "Ierobežojumi valsts pārvaldes pilnvarām" šādi rādītāji ir: (a) valdības pilnvaras ir definētas pamatlīkumā; (b) valdības pilnvaras efektīvi ierobežo likumdevējs; (c) valdības pilnvaras efektīvi ierobežo tiesu vara; (d) valdības pilnvaras efektīvi ierobežo neatkarīgas revīzijas un pārskati; (e) valsts amatpersonām par pārkāpumiem tiek piemērotas sankcijas; (f) nevalstiskā sfēra var ietekmēt arī valdības pilnvaras; (g) varas nodošana notiek likuma ietvaros.

WJP 2015. gada Tiesiskuma indeksā pasaules mēroga skalas pirmajās četrās vietās ierindotas Dānija, Norvēģija, Zviedrija un Somija (tieši šādā secībā). Pēdējās trīs vietas ieņem Zimbabve, Afganistāna un Venecuēla. Igaunija ierindota 15. vietā (augstāk par Franciju, kas ieņem 18. vietu, un ASV, kurai atvēlēta 19. vieta). Diemžēl Latvija un Lietuva nav to 102 valstu vidū, kas tikušas vērtētas šajā ziņojumā. Taču katru gadu saraksts tiek papildināts ar jaunām valstīm, tāpēc nākotnē, iespējams, tajā tiks iekļauta arī Latvija.¹

Savā prezentācijā M. Volšs izmantoja divus slaidus, lai ilustrētu saikni starp valsts IKP un tiesiskumu (*skat. attēlus*).

Korelācija ir skaidri redzama. Starp citu, izdevniecība *LexisNexis* tāpat ir konstatējusi, ka valstīs ar visspēcīgāko likuma varu samazinās slepkavību skaits, bērnu mirstības līmenis un palielinās vidējais mūža ilgums.

Likuma vara ir loti būtiska uzņēmējdarbībai, jo nodrošina īpašumtiesību un līgumisko attiecību aizsardzību. Tā piedāvā efektīvu risinājumu strīdiem un samazina korupcijas un kukuļošanas mērogus. Tiesiskums vecina tādu institūciju veidošanos, kas atbalsta labas

pārvaldības principus un nodrošina juridisko statusu un iespējas.

Juristiem vajadzētu būt šo procesu virzītājiem, lai stiprinātu likuma varu, tomēr, nemot vērā, ka tiesiskums uzņēmējdarbībai ir tik būtisks, būtu jāiesaista arī uzņēmēju pārstāvji. 2013. gadā Apvienoto Nāciju Organizācija sāka pasaules mēroga iniciatīvu – "Uzņēmēji par tiesiskumu (B4ROL)", kurā tika uzsvērta nozīmīgā un savstarpēji izdevīgā saikne starp tiesiskuma pilnveidošanu un ilgtspējīgu attīstību. Vēlak tika izdots iniciatīvas pamatdokuments *Business for the Rule of Law Framework*,² vēl vairāk nostiprinot apziņu par tiesiskuma nozīmi un profesionālu juristu, jo īpaši uzņēmumu iekšējo juristu, lomu uzņēmuma ilgtspējas nodrošināšanā uzņēmējdarbības vidē. Pamatdokuments ļoti skaidrā valodā piedāvā vadlīnijas uzņēmumiem visā pasaule. Tajā atbalstīta aktīva, brīvprātīga rīcība tiesiskuma jeb likuma varas nodrošināšanā ikdienas darbībā un attiecībās.

Dažas no iespējām, kā uzņēmums var veicināt

tiesiskumu (pēc iepazīšanās ar pamatdokumentu), ir:

- (1) nodrošināt atbildīgumu;
- (2) veicināt paļāvību;
- (3) popularizēt vienlīdzību;
- (4) aizsargāt cilvēktiesības;
- (5) atbalstīt pieeju tiesu sistēmai.

Juristi ir notikumu epicentrā, un tiem tur ir jābūt, lai sniegtu savu ieguldījumu likuma varas stiprināšanā. Uzņēmēji var netikai ievērot esošo likumu varu/tiesiskumu (tiem ir jāievēro Latvijas normatīvie akti), uzņēmēji var spert soli tālāk un atbalstīt, sniegt savu ieguldījumu tiesiskuma uzlabošanā. Lai gan uzņēmumi ir ieinteresēti un tiem ir iespējas būtiski atbalstīt likuma varas pilnveidošanu, tomēr neaizmirsim, ka tieši valsts pārvaldes galvenais uzdevums ir veidot spēcīgu normatīvo regulējumu un atbildīgākas institūcijas. ■

¹ Visi vērtējumi, dati un slēdzieni atrodami organizācijas interneta vietnē: <http://worldjusticeproject.org>.

² Pieejams: <https://www.unglobalcompact.org/library/1341>.

